

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ СЕМЕНА КУЗНЕЦЯ

В. В. Липов

ГЛОБАЛЬНА ЕКОНОМІКА

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

Харків / Київ
ХНЕУ ім. С. Кузнеця / ЦУЛ
2018

УДК 339.9(075.8)
Л 61

*Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради
Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця
(Протокол № 7 від 24 квітня 2017 р.)*

Рецензенти:

Г. В. Задорожний – завідувач кафедри міжнародної економіки та світового господарства економічного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, доктор економічних наук, професор;

А. С. Філіпенко – доктор економічних наук, професор кафедри світового господарства та міжнародних економічних відносин Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Т. Г. Шевченка;

В. І. Чужиков – проректор з науково-педагогічної роботи та міжнародних зв'язків Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана, доктор економічних наук, професор.

Липов В. В.

Л 61 Глобальна економіка: навчальний посібник / В. В. Липов. – К. : Центр учбової літератури, 2018. – 439 с.

ISBN 978-617-673-818-3

На основі компетентнісного підходу подано теоретико-методологічні засади виявлення й аналізу процесів, що відбуваються в глобальній економіці, і можливих напрямів впливу їхніх наслідків на практичну діяльність підприємств. Розглянуто теоретичні підходи до дослідження глобальної економіки. Посібник доповнено словником базисних термінів курсу, переліком основної та додаткової літератури, інформаційних ресурсів Internet, практичними завданнями для самостійної роботи, що включають вирази на перевірку володіння основними поняттями, стереотипні, діагностичні, евристичні й тестові завдання, навчальні ігри, тематику есе.

Рекомендовано для магістрів економічних спеціальностей усіх форм навчання.

УДК 339.9(075.8)

ISBN 978-617-673-818-3

© Липов В. В., 2018
© Харківський національний економічний
університет імені Семена Кузнеця, 2018
© «Видавництво «Центр учбової літератури», 2018

Зміст

Умовні скорочення	6
Вступ	8
Частина 1. Теоретичні засади глобальних досліджень	12
Розділ 1. Часові межі феномена глобалізації	12
1.1. Глобалізація та глобалістика	12
1.2. Історичні межі глобалізації	18
1.3. Господарювання та глобалізація: часові обмеження	27
1.4. Глобалізація в системі понять міжнародної економіки	34
1.5. Практична частина	36
Розділ 2. Сучасна методологія глобалізації	51
2.1. Методологія, методи й інструменти дослідження процесів глобалізації	51
2.2. Діалектичність, синергізм і цивілізаційні аспекти глобалізації	55
2.3. Особливості інструментарію дослідження глобалізації в економіці та суміжних науках	63
2.4. Методологія основних концепцій глобалізації	71
2.5. Практична частина	76
Розділ 3. Школи та міждисциплінарний статус глобалістики	87
3.1. Доповіді Римського клубу та початок дослідження глобальних проблем	87
3.2. Школи глобалістики	93
3.3. Інструментарій досліджень основних напрямів і шкіл глобалістики	99
3.4. Міждисциплінарність глобальних досліджень	106
3.5. Практична частина	108
Розділ 4. Цивілізаційні виміри глобальних економічних процесів	119
4.1. Структурна та функціональна складові цивілізаційної глобалістики	119
4.2. Соціокультурні чинники уособлення та взаємодії цивілізацій	125
4.3. Цінності та цивілізаційна специфіка інститутів господарювання	135
4.4. Глобалізація та взаємодія цивілізацій	149
4.5. Практична частина	154
Розділ 5. Становлення глобальної економіки	168
5.1. Історична еволюція глобальної економіки	168

5.2. Неоіндустріалізація та зміна орієнтирів глобального розвитку.....	177
5.3. Еволюція основних складових економічної глобалізації.....	181
5.4. Практична частина	188
Частина 2. Сучасний стан, проблеми та перспективи глобальної економіки	203
Розділ 6. Суперечності та дуалізм сучасного етапу глобалізації.....	203
6.1. Діалектична сутність суперечності як рушійної сили розвитку.....	203
6.2. Основні суперечності глобальної економіки.....	207
6.3. Глобальні економічні суперечності	212
6.4. Практична частина	223
Розділ 7. Парадоксальна природа глобальних трансформацій	234
7.1. Сутність парадоксу.....	234
7.2. Семантичні підстави "парадоксів" глобалізації.....	241
7.3. Логічні діалектичні засади глобальних парадоксів	246
7.4. Логічні тріалектичні парадокси глобалізації.....	251
7.5. Практична частина	254
Розділ 8. Альтерглобалізм та його форми	263
8.1. Передумови виникнення альтерглобалізму.....	263
8.2. Сутність і течії альтерглобалізму	266
8.3. Альтерглобалізм і антиглобалізм	269
8.4. Значення альтерглобалізму для розвитку глобалізації.....	271
8.5. Практична частина	273
Розділ 9. Глобальна економіка як прогностична реальність	282
9.1. Темпоральні виміри глобалізації.....	283
9.2. Глобальне прогнозування як метод глобальних досліджень	286
9.3. Історія розвитку глобального прогнозування.....	288
9.4. Альтернативні прогностні сценарії глобального розвитку	291
9.5. Практична частина	298
Розділ 10. Регулятивні механізми глобальної економіки	306
10.1. Вестфальська система й еволюція глобальної системи регулювання.....	306
10.2. Еволюція ролі держави в умовах глобалізації.....	312
10.3. Інституційна складова глобального регулювання	317
10.4. Практична частина	325
Розділ 11. Міжнародні стратегії глобалізації.....	333
11.1. Сутність стратегії глобалізації, інструменти та механізми її формування.....	333

11.2. Глобальна економічна стратегія та геоekonomіка.....	342
11.3. Стратегії глобального розвитку	348
11.4. Практична частина	353
Розділ 12. Конкурентна стратегія розвитку України в умовах глобалізації	363
12.1. Методологічні засади геоekonomічного аналізу та прогнозування стратегії розвитку України в умовах глобалізації	363
12.2. Передумови визначення конкурентної стратегії	365
12.3. Конкурентна стратегія інтеграції України у міжнародний економічний простір	378
12.4. Практична частина	394
Термінологічний словник	405
Джерела інформації	425
Додатки	433

Умовні скорочення

- АСЕАН** – Асоціація держав Південно-Східної Азії
АТЕС – Азійсько-Тихоокеанське економічне співтовариство
АТР – Азійсько-Тихоокеанський регіон
АФТА – Зона вільної торгівлі АСЕАН
Бенілюкс – Інтеграційне об'єднання Бельгії, Нідерландів і Люксембургу
БС – Близький Схід
ВВП – валовий внутрішній продукт
ВСФ – Всесвітній соціальний форум
ГАТС – Генеральна угода з торгівлі послугами
ГАТТ – Генеральна угода з тарифів і торгівлі
ГВС – глобальні виробничі системи
ГЛДВ – глобальні ланцюжки доданої вартості
ЄАВТ – Європейська асоціація вільної торгівлі
ЄОВС – Європейське об'єднання вугілля та сталі
ЄС – Європейський Союз
ЄЦБ – Європейський центральний банк
ЗВТ – зона вільної торгівлі
ЗТО – зовнішньоторговельний обіг
ІКТ – інформаційно-комунікативні технології
ІО – інтеграційне об'єднання
КАРИКОМ – Карибське співтовариство та спільний ринок
КР – країни, що розвиваються
ЛА – Латинська Америка
ЛАІ – Латиноамериканська асоціація інтеграції
ЛДВ – ланцюжки доданої вартості
МВВ – Міжнародні валютні відносини
МВФ – Міжнародний валютний фонд
МЕВ – міжнародні економічні відносини
МЕІ – міжнародна економічна інтеграція
МЕРКОСУР – Південноамериканський спільний ринок
МК – мезокорпоративний капіталізм
МС – Митний союз
МСП – мале спільне підприємство
МТС – матеріально-технологічне середовище

НАФТА – Північноамериканська зона вільної торгівлі
НДІДКР – науково-дослідні та дослідницько-конструкторські розробки

НКО – некомерційна організація

ОАЄ – Організація африканської єдності

ОЕСР – Організація економічного співробітництва та розвитку

ПА – Північна Америка

ПІІ – прямі іноземні інвестиції

ПК – публічний капіталізм

ППК – постперехідні країни з перехідною моделлю капіталізму

ПРК – промислово-розвинені країни

ПРП – природно-ресурсний потенціал

ПСА – Південно-Східна Азія

ПТУ – преференційна торговельна угода

РІО – регіональні й інтеграційні об'єднання

РК – ринковий капіталізм

РНС – режим найбільшого сприяння

СА – стратегічні альянси

СБ – Світовий банк

СДК – соціал-демократичний капіталізм

СЕС – соціально-економічна система

СЕМ – соціально-економічна модель

СОТ – Світова організація торгівлі

СП – спільні підприємства

ТНК – Транснаціональні корпорації

ТТІП – Трансатлантичне торговельне та інвестиційне партнерство

ТТП – Транстихоокеанське партнерство

ЦБ – Центральний банк

ЮНКТАД – Конференція ООН з торгівлі та розвитку

Вступ

Початок нового тисячоліття ознаменований подальшою інтенсифікацією міжнародних економічних зв'язків. Національні економіки відкриваються навколишньому світу. Вихід на зовнішні ринки створює нові можливості для національних виробників, сприяє підвищенню якості, розширює коло товарів та послуг, що пропонуються споживачам на внутрішніх ринках. Водночас посилюється конкуренція, зростає взаємозв'язок і взаємозалежність країн світу. Усе ширше коло суб'єктів господарювання виявляється включеним у процес міжнародної, глобальної взаємодії. Більше того, кожен з нас як споживач повсякчас відчуває на собі результати процесів, подій, які породжують коливання цін, зміну напрямів міжнародних потоків чинників виробництва, товарів кінцевого попиту.

Актуалізується проблема відстеження та реагування на нові ситуації, спричинені динамізмом, мінливістю й ускладненням глобального середовища господарювання. У свою чергу, виконання цього завдання можливе лише на основі розуміння рушійних сил, змісту та сутності процесів, що відбуваються в міжнародному господарському середовищі. Вирішального значення набуває здатність відокремити явище – ті події, що опиняються на поверхні, кидаються в очі, привертають увагу широкого загалу, – від складних і прихованих од поверхневого погляду механізмів взаємодії суперечливих інтересів суб'єктів господарювання, розуміння та врахування закономірностей, на яких вони ґрунтуються. Адекватне сприйняття господарської дійсності вимагає здатності до самостійного визначення, відокремлення, *явищного* та *сутнісного* в кожному явищі глобального господарського життя, здатності їх поєднання та формування на цій основі уявлення про те, чим воно є в *дійсності*.

Ускладнює цей процес суперечливе поєднання бурхливого зростання обсягу інформації, яка продукується й є доступною пересічному споживачу, з обмеженими можливостями її переробки, осягнення, відокремлення важливого від несуттєвого. Варто також враховувати й цілковиту вірогідність штучного приховування важливої інформації, цілеспрямованого введення в оману, створення "інформаційного шуму". Дослідники звертають увагу на те, що в умовах розгортання інформаційної революції саме здатність до отримання, фільтрації й осмислення інформації, формування на цій основі адекватного уявлення про світ, що нас оточує, перетворюється на вирішальний елемент соціального позиціонування людини в навколишньому світі (табл. 1).

Структурування суспільства та типи знання

№ п/п	Суспільні групи	Типи знань	Обсяг знань	Зміст знання
1	Верхівка суспільства	Мозаїка	Цілісне знання (монополія)	Методологія та фактологія
2	Управлінський прошарок	Калейдоскоп	Часткове знання	Фактологія
3	Пересічний громадянин	Діри	Фрагментоване знання	Цілеспрямоване обмеження повноти знання

Лише повнота знання, що передбачає здатність відокремити важливе від зайвого, помножена на методологічний апарат його використання, створює можливості для оперативного комбінування окремих елементів, застосування їх як інструменту створення нового знання, засобу мозаїчного переформатування довкілля – спочатку в думці, а потім і в практичній діяльності.

Жоден підручник або навчальний посібник, словник або енциклопедія не здатні достатньо повно охопити всі аспекти явища сучасного суспільного життя, що отримало назву Глобальна економіка. Більше того, це неможливо зробити за визначенням. Адже економіка за самою своєю сутністю є явищем динамічним, мінливим. У свою чергу, глобальна економіка змінюється глобально. Світ постійно змінюється. І світ, яким він постає перед очима читача цих рядків, відрізняється від того, яким він був, коли вони писалися. Особливістю навчальної літератури з проблем міжнародної, глобальної взаємодії, зорієнтованої на подання фактичного матеріалу, є те, що інформація, в ній подана, застаріває швидше, ніж середній термін життя підручника або навчального посібника з економіки.

Знання та розуміння об'єктивних передумов, закономірностей глобальної взаємодії, перспектив розвитку глобалізації дозволяє більш ефективно використовувати можливості й уникати загроз, що виникають у результаті розгортання процесів економічної глобалізації.

Навчальна дисципліна "Глобальна економіка" є нормативною.

Об'єктом вивчення є глобальна система господарювання.

Предметом вивчення навчальної дисципліни є методологічний апарат дослідження процесів формування єдиної системи економічної взаємодії на глобальному рівні.

Міждисциплінарні зв'язки: засвоєнню елементів дисципліни **передус**
вивчення навчальних дисциплін: "Політекономія", "Економічна теорія",
"Мікроекономіка", "Макроекономіка", "Міжнародна економіка", "Міжнародна
економічна діяльність України", "Міжнародні фінанси", "Міжнародний мар-
кетинг", "Інституційна економіка", "Економічна компаративістика", "Соціо-
логія", "Економічний розвиток".

Навчальний посібник складається з двох змістових частин: **1. Теоре-**
тичні засади глобальних досліджень; 2. Сучасний стан, проблеми
та перспективи глобальної економіки.

У першій частині розглядаються проблеми, пов'язані з визначенням
часових меж феномена глобалізації, сучасна методологія глобалізації,
школи глобалістики й особливості міждисциплінарних досліджень у цій
сфері, вплив особливостей міжцивілізаційної взаємодії на протікання гло-
бальних економічних процесів, етапи становлення глобальної економіки.
У другій частині увагу зосереджено на суперечностях і дуалізмі сучас-
ного етапу глобалізації, парадоксальній природі глобальних трансфор-
мацій, альтерглобалізмі та його формах, проблемах прогнозування гло-
бального розвитку, регулятивних механізмах глобальної економіки, між-
народних стратегіях глобалізації, перспективах визначення конкурентної
стратегії розвитку України в умовах глобалізації.

До кожної теми дисципліни запропоновано запитання для самопере-
вірки, дискусійного обговорення, стереотипні, діагностичні, евристичні
завдання, завдання на вибір варіантів відповіді, тестові завдання, на-
вчальні ігри. Посібник доповнено тематикою есе, термінологічним слов-
ником, переліком наукової, практичної та навчальної літератури, що вис-
вітлює сучасні проблеми глобальної економіки, переліком джерел в Інтернет,
за якими можна оперативнo відстежити поточні проблеми глобальної
економіки.

Практичні завдання покликані сприяти закріпленню та системати-
зації знань, отриманих студентами в процесі вивчення навчальної дис-
ципліни "Глобальна економіка". Вони поділені на п'ять груп. *Перша група*
завдань сприятиме закріпленню основних теоретичних понять дисцип-
ліни. Студентам пропонується навести визначення вказаного терміну
або вказати, який термін визначає запропоноване поняття. *Друга група*
призначена для самоперевірки глибини засвоєння основних положень
теми (стереотипні завдання), їх закріплення (діагностичні завдання) та фор-
мування навичок творчого практичного використання (евристичні завдання).

До окремих тем дисципліни запропоновано розрахункові завдання. Третю групу складають тестові завдання. Студент має вибрати одну правильну (або неправильну) відповідь із п'яти запропонованих. У четвертій групі завдань інформацію про явища міжнародного економічного життя необхідно розподілити між альтернативними варіантами відповідей. Оцінювання запропонованих тверджень – завдання п'ятої групи – сприятиме розвитку навичок критичного аналізу студентами інформації з проблем глобальної економічної взаємодії.

Виконання *ситуаційних завдань* покликане забезпечити формування у студентів навичок практичного використання отриманих знань. Роботу слід розпочинати з визначення теми та конкретного питання, до якого виконуване завдання можна віднести. Необхідно спробувати відтворити у своїй пам'яті основні теоретичні положення, що стосуються запропонованої проблеми. Якщо це не вдається, поверніться до відповідних тем навчального посібника. На наступному етапі роботи встановлюються зв'язки між запропонованою проблемою та теоретичним матеріалом. Чим більш таких зв'язків удасться відтворити, тим повнішою буде відповідь, тим глибше ви зможете пов'язати проблему з теорією, "накласти" одне на інше. Тепер уже теоретичні знання допоможуть вам доповнити відсутній емпіричний матеріал, прогнозувати розвиток явища, виявити його причини, місце в системі економічних відносин.

Позначкою виділена додаткова інформація, яка допомагає більш поглиблено ознайомитися з окремими аспектами проблеми, що вивчається.